

NOTA BREU

Cenchrus spinifex* (Poaceae), nova adventícia per a la flora valenciana**Cenchrus spinifex* (Poaceae), new alien plant for the valencian flora**

Roberto Roselló Gimeno*, P. Pablo Ferrer Gallego**, Josep E. Oltra**, Albert Navarro** & Emilio Laguna**

* Avda. Mediterrània 154, 6e. 12530 Borriana, Castelló. A/e: rrosello514kv.gva.es

** Generalitat Valenciana. Conselleria de Infraestructuras, Territorio y Medio Ambiente. Servicio de Espacios Naturales y Biodiversidad - Centro para la Investigación y Experimentación Forestal (CIEF). Avda. Comarques del País Valencià, 114. 46930 Quart de Poblet, Valencia. VAERSA. C/ Marià Cuber, 17. 46011 Valencia. A/e: flora.cief@gva.es

Rebut: 20.06.2014. Acceptat: 06.07.2014. Publicat: 29.12.2014

Històricament, el gènere *Cenchrus* L. (Poaceae) incloïa poc més d'una vintena d'espècies d'àmplia distribució mundial (regions Euroasiàtica, Nord-americana, Neo i Paleotropical, etc.) No obstant això, estudis recents d'ordre filogenètic i molecular, juntament amb una reinterpretació de les dades morfològiques, han canviat aquestes xifres estadístiques, en aportar evidències sòlides sobre el caràcter monofilètic dels gèneres *Cenchrus*, *Pennisetum* L.C. M. Rich. i *Odontelytrum* Hackel, per als quals s'ha proposat llur transferència a *Cenchrus*, que resulta prioritari respecte dels altres (Gómez-Martínez & Culham, 2000; Giussani *et al.*, 2001, 2002; Martel *et al.*, 2004; Doust *et al.*, 2007; Donadío *et al.*, 2009; Gutiérrez & Morrone, 2012).

Fins ara, a la Comunitat Valenciana es coneixien com a adventícies tres espècies paleotropicals de *Pennisetum* (*P. clandestinum* Hochst. ex Chiov., *P. setaceum* (Forssk.) Chiov. i *P. villosum* R. Br.) a més d'una espècie saharo-síndica, *Cenchrus ciliaris* L., totes de comportament més o menys ruderal, temps fa naturalitzades com a part de la flora del país (Peris *et al.*, 1987; Mateo & Crespo 2009). L'objectiu d'aquesta nota és comunicar la presència d'una nova espècie detectada recentment, *Cenchrus spinifex* Cav. (Fig. 1), la cinquena en el còmput regional d'aquest gènere si fem el criteri nomenclatural sintètic adés exposat, per més que la seua presència ja era coneguda a les contrades veïnes catalanes des de fa 30 anys (Torrella *et al.*, 1974; Bolòs & Vigo, 2001). En el present treball aportem les primeres citacions per a aquesta planta al territori valencià.

***Cenchrus spinifex* Cav., Icon. 5: 38, lámina 461 (IV-1799)**

CASTELLÓ: Borriana, El Arenal, carretera que voreja la platja, 30SYK5117, 2 msnm; R. Roselló, 20-IX-2013, VAL 221021. VALÈNCIA: Oliva, desembocadura del Riu Molinell, 30SYJ5707, 1 msnm, J. E. Oltra & A. Navarro, 4-X-2011, Herb. CIEF 014/001 (Generalitat Valenciana).

Herba anual d'1-6 dm, fulles de 3-7 mm d'amplada, amb beines glabrescents, ± piloses als marges; lígula ciliada; inflorescència de 4-10 cm; espiguetes de 3,5-6 mm, tancades en grups de 2-3 dins l'involucre globós i ± pubescent o ve-

Figura 1. *Cenchrus spinifex* Cav. Fotografia d'Emilio Laguna.

llut, format per espines lacerants soldades fins a llur meitat; espines internes llargues, cobertes d'acícules retrorses gairebé microscòpiques, les exteriors més curtes i dirigides cap avall; espiguetes de 3,5-5,5 mm; gluma superior de 3-4,5 mm de

NOTA BREU

llarg, amb 3-5 nervadures; lemna inferior de 3,5-5 mm longitud.

El binomen *Cenchrus incertus* M.A. Curtis es considera sinònim heterotípic i l'espècie ha estat citada sovint sota aquest nom a la península Ibèrica i altres llocs d'Europa, en haver-se indicat així al text de *Flora Europaea* (Clayton, 1980).

Cenchrus spinifex és un teròfit d'origen neotropical nord-americà (Sud i E d'EUA, Mèxic i Carib), que es troba en hàbitats riparis, sobre sòls arenosos relacionats amb ecosistemes d'aigua dolça i zones costaneres, però també amb una potent vocació ruderal i arvensis (Jauzein, 1995), i que s'ha expandit en qualitat d'espècie invasora a diferents regions del món com ara Sud-àfrica, Filipines o Europa (Randall, 2012), i ha colonitzat indrets antropitzats diversos com ara cultius i terrenys erms. Xenotípicament es classifica com metàfit holoariòfit (Sanz *et al.*, 2004).

Per a la flora peninsular ibèrica resulta una espècie prou rara, amb molt poques localitats enregistrades fins ara; ha sigut citada a Tarragona i Barcelona (Torrella *et al.*, 1974; Rico, 1981), Bizcaia (Aparicio *et al.*, 1997), Huelva (Sánchez Gullón *et al.*, 2006) i Cadis (Verloove & Sánchez Gullón, 2008). Sota el nom *Cenchrus incertus* M.A. Curtis, apareix citada per a Girona, Tarragona i Barcelona a l'atlas de Sanz *et al.* (2004). A la Comunitat Valenciana n'han estat localitzades de moment dues poblacions, una a la província de València (Oliva) i l'altra a la de Castelló (Borriana), tot i que sospitem que pot estar molt més repartida pel territori del que actualment es coneix, atesa la previsible eficàcia disseminadora de l'estructura epizooicòrica del fruit, d'aspecte semblant per convergència adaptativa a la de l'obriüll (*Tribulus terrestris*) i diverses gramínies.

Per a alguns casos està ben documentada la via d'introducció de certs neòfits, com ara el *Cenchrus ciliaris*, emprat inicialment com una mena de gespa fixadora als terrenys ajardinats de les autopistes valencianes, des d'on s'ha escampat pels voltants. Pel que fa a *Cenchrus spinifex*, les causes —segurament accidentals, una combinació d'eficàcia propagadora i pur atzar—, han estat probablement ben diferents i ens són desconegudes en llurs aspectes concrets. Que aquesta espècie al·lòctona evolucione de l'actual estatus d'adventícia a naturalitzada en qualitat d'arvensis i ruderal és més que probable, i serà tan sols qüestió de temps. No obstant això, trobem que seria arriscat vaticinar que en el futur poguera aplegar a constituir cap perill, atesa la seua eventual capacitat de comprometre algun tipus d'ecosistema fràgil.

Agraïments

Al Dr. Hugo F. Gutiérrez (Facultad de Ciencias Agrarias, Universidad Nacional del Litoral, Esperanza, Argentina) pel seu ajut en l'estudi d'aquesta espècie.

Bibliografia

APARICIO, J.M., ELORZA, J., PATINO, S., URIBE ECHEBARRIA, P. M., URRUTIA, P. & VALENCIA, J. 1997. Notas corológicas sobre la flora vascular del País Vasco y alrededores

(VIII). *Estudios del Museo de Ciencias Naturales de Álava*, 12: 89-105.

- BOLÒS, O. de & VIGO, J. 2001. *Flora dels Països Catalans*, Vol. IV, *Monocotiledònies*. E. Barcino. Barcelona. 749 p.
- CLAYTON, W. D. 1980. *Cenchrus*. P. 264. In: TUTIN, T. G., HEYWOOD, V. H., BURGESS, N. A., MOORE, D. M., VALENTINE, D. H., WALTERS, S. M. & WEBB, D. A. (eds.). *Flora Europaea* vol. 5. Cambridge University Press. Cambridge. 501 p.
- DONADÍO, S., GIUSSANI, L. M., KELLOGG, E. A., ZULOAGA F. O. & MORRONE, O. 2009. A preliminary molecular phylogeny of Pennisetum and Cenchrus (Poaceae-Paniceae) based on the trnL-F, rpl16 chloroplast markers. *Taxon*, 58: 392-404.
- DOUST, A. N., PENLY, A. M., JACOBS, S. W. L. & KELLOGG, E. A. 2007. Congruence, conflict and polyploidization shown by nuclear and chloroplast markers in the monophyletic "bristle clade" (Paniceae, Panicoideae, Poaceae). *Systematic Botany*, 32: 531-544.
- GIUSSANI, L. M., COTA-SÁNCHEZ, H., ZULOAGA, F. O. & KELLOGG, E. A. 2001. A molecular phylogeny of the grass subfamily Panicoideae (Poaceae) shows multiple origins of C₄ photosynthesis. *American Journal of Botany*, 88: 1993-2012.
- GÓMEZ-MARTÍNEZ, R. & CULHAM, A. 2000. *Phylogeny of the subfamily Panicoideae with emphasis on the tribe Paniceae: evidence from the trnLF cpDNA region*. P. 136-140. In: JACOBS, S. W. L. & EVERETT, J. E. (eds.). *Grasses: systematics and evolution*. Commonwealth Scientific and Industrial Research Organization (CSIRO) Publishing. Victoria, Collingwood. 392 p.
- GUTIERREZ, H. F. & MORRONE, O. 2012. *Novedades nomenclaturales en Cenchrus s.l. (Poaceae: Panicoideae: Paniceae)*. *Boletín de la Sociedad Argentina de Botánica*, 47 (1-2): 263-269.
- JAUZEIN, P. 1995. *Flore des champs cultivés*. INRA. Paris. 898 p.
- MARTEL, E., PONCET, V., LAMY, F., SILJAK-YAKOLEV, S., LEJUNE, B. & SARR, A. 2004. Chromosome evolution of Pennisetum species (Poaceae): implications of ITS phylogeny. *Plant Systematic and Evolution*, 249: 139-149.
- MATEO, G. & CRESPO, M.B. 2009. *Manual para la determinación de la flora valenciana*. 4ª edición. Monografías de Flora Montiberica nº 5, Alicante-Valencia. 507 p.
- PERIS, J.B., ESTESO, F. & ROSELLÓ, R. 1987. *Cenchrus ciliaris* L., un neófito de óptimo saharo-sindiano nuevo para la flora Ibérica. *Anales del Jardín Botánico Madrid*, 44 (1):176.
- RANDALL, R. P. 2012. *A global compendium of weeds*. 2nd edition. Department of Agriculture and Food - Western Australia. South Perth. 1118 p.
- RICO, E. 1981. *Notas corológicas*. *Anales del Jardín Botánico Madrid*, 38 (1): 307-309.
- SÁNCHEZ GULLÓN, E., VALDÉS, B., MACÍAS FUENTES, F. J. & WEICKERT, P. 2006. *Notas taxonómicas y corológicas para la Flora de la Península Ibérica y El Magreb*. Notas 108-125. 115. *Notas para la Flora de la provincia de Huelva (SO de España)*. *Lagascalia*, 26: 187-196.
- SANZ, E., DANA, E. D. & SOBRINO, E. 2004. *Atlas de las plantas alóctonas invasoras de España*. Dirección General para la Biodiversidad. Ministerio de Medio Ambiente. Madrid. 384 p.
- TORRELLA, F., MASALLES, R. M. & CAMARASA, J. M. 1974. *Dues localitats catalanes de Cenchrus incertus* M. A. Curtis, gramínia nova per a la Península Ibèrica. *Butlletí Institució Catalana d'Historia Natural, Secció de Botànica*, 38: 37-42.
- VERLOOVE, F. & SÁNCHEZ GULLÓN, E. 2008. *New records of interesting xenophytes in the Iberian Peninsula*. *Acta Botanica Malacitana*, 33: 147-167.